

TÜRKİYE'DE İSTİHDAMIN YAPISINDA KADIN İŞGÜCÜ

Prof. Dr. Gülten KUTAL*

Bir ülkede istihdamın yapısında kadın işgücünün yerini belirleyebilmek için önce toplam nüfus içinde ve çalışma çağındaki nüfus içinde kadın nüfusun miktar ve oran olarak belirlenmesi, daha sonra da kadınların ekonomik faaliyetlere katılma oranlarının araştırılması gerekir. İktisaden faal kadın işgücünün belirlenmesinden sonra da kadın işgücünün sektörlere dağılımının, hangi sektörde istihdam edilirse edilsinler hangi iş ve statüde çalıştıkları ve meslekteki mevkiine göre dağılımının araştırılması gerekir.

İktisaden faal işgücüne işsizler de dahil olduğundan, kadın işsizlerin Türkiye genelinde ve farklı ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyindeki bölgelerde gösterdiği özelliklerin araştırılmasında zorunluk vardır. Bu arada iktisaden faal olmayan kadın nüfusun da incelenmesi kadınların çalışma hayatına girişte karşılaştıkları sorunları ortaya koymasından yararlı olacaktır.

Biz de tebliğimizi hazırlarken yukarıda sayılan hususları açıklığa kavuşturmak amacıyla hareket ettik ve DİE'nin Mayıs 1988'de yayımlanan Hanehalkı İşgücü Anketi 1985 sonuçlarını veri olarak kullandık.

(*) I.Ü. İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi

I- Türkiye'de 12 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

1985 Ekim ayı itibarıyla Türkiye nüfusu 50.958.614 kişidir. Nüfusun 25.684.658'i erkek, 25.273.956'sı (% 49.60) kadındır. 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus 34.822.100 kişi olup, toplam nüfusun % 68.33'ünü oluşturur. 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun 17.523.553'ü (% 50.32) erkek, 17.298.547'si kadındır (% 49.68). 12 ve daha yukarı yaştaki erkekler toplam erkek nüfusun % 68.23'ünü, 12 ve daha yukarı yaştaki kadınlar ise toplam kadın nüfusun % 68.44'ünü oluşturuyor.

TABLO : I
Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı (%)
(Ekim 1985)

	Nüfusun cinsiyete göre dağılımı		12 ve daha yukarı yaştakiler			12 yaşından küçükler		
	E (%)	K (%)	Nüfusa oranı	E (%)	K (%)	Nüfusa oranı	E (%)	K (%)
Türkiye	50.40	49.60	68.33	50.32	49.68	31.67	50.58	49.42
Nüfusu 20.001 ve daha fazla	51.51	48.49	71.08	51.72	48.28	28.92	50.99	49.01
Nüfusu 10.001 ve daha fazla	51.60	48.40	71.39	51.90	48.10	28.61	50.86	49.14
I. Bölge	51.68	48.32	73.63	51.83	48.17	26.37	51.26	48.74
II. Bölge	50.86	49.14	66.99	50.65	49.35	33.01	51.26	48.74
III. Bölge	50.15	49.85	68.94	49.99	50.01	31.06	50.52	49.48
IV. Bölge	46.49	53.31	67.87	45.38	54.62	32.13	49.45	50.55
V. Bölge	50.56	49.44	60.74	50.87	49.13	39.26	50.07	49.93

KAYNAK: D.İ.E., a.g.e., sh. 5, 75, 129, 195, 327, 393'deki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

I Nolu tabloda görüldüğü gibi 12 yaşın üzerindeki nüfusun kadın ve erkek nüfusa dağılımı Türkiye'nin her yerinde aynı değildir. Ekonomik ve sosyal gelişmişlik seviyeleri farklı bölgelerde ve nüfus büyüklükleri farklı yerleşim yerlerinde bu oranlar az da olsa değişmektedir.

Nitekim 12 yaşın üzerindeki erkek nüfus; nüfusu 10.000'den fazla olan yerlerde % 51.90 oranında iken, bu oran nüfusu 20.000 den fazla olan yerlerde % 51.72'ye, ekonomik ve sosyal bakımdan I. derecede gelişmiş bölgede % 51.83'e, II. Bölgede % 50.65'e, III. Bölgede % 49.99'a, IV. bölgede ise % 45.38'e düşmektedir.

Buna karşılık 12 yaşın üzerindeki kadın nüfus Türkiye genelinde % 49.68 iken nüfusu 10.000 den yukarı yerleşim yerlerinde % 48.10'a, nüfusu 20.000 den yukarı yerleşim yerlerinde % 48.28'e, I. bölgede % 48.17'ye, II. bölgede % 49.35'e düşmektedir. Ekonomik ve sosyal bakımdan daha geri durumda olan bölgelerde ise 12 yaşın üzerindeki kadın nüfusun oranı yükselmektedir. Nitekim III. bölgede % 50.35'e, IV. bölgede % 54.62'ye yükselmektedir.

Yukarıda belirtilen oranlar nüfusun 10.000'in üzerindeki yerleşim yerlerinde, nüfusu 20.000'in üzerindeki kentsel yerlerde ve ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş bölgelerde erkek nüfusun kadın nüfustan daha yoğun olduğunu ortaya koymaktadır. Genelde 12 yaşın üzerindeki erkek nüfus % 3.80 ile % 3.36 arasında değişen bir fazlalık göstermekte, sadece IV. bölgede yaşayan kadın nüfus, erkek nüfustan % 6.82 oranında fazla bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen bölgesel farklılıklara rağmen Türkiye'de nüfusun cinsiyete göre dağılımı oldukça dengelidir. Ancak aynı dengeli dağılımın ekonomik faaliyetlere katılmada korunmadığını görüyoruz.

II- Türkiye'de İktisaden Faal Nüfus ve Kadınların İşgücüne Katılma

Durumu

Ekim 1985 itibariyle Türkiye'de iktisaden faal nüfus 18 422 980 kişidir. İktisaden faal nüfus 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 52.91 'ini oluşturmaktadır. Faal nüfusun 12 879 118'i (%69.91) erkek 5 543 862 si (%30.09) kadındır. İktisaden faal erkekler erkek nüfusun % 50.15'ini oluştururken, iktisaden faal kadınlar kadın nüfusun % 21.93 ünden ibarettir.

Kentsel yerlerde kadınların işgücüne katılma oranları daha da düşmektedir. Nitekim kadınların işgücüne katılma oranları nüfusu 20 000 den fazla olan ve DPT'ınca kentsel yerler olarak kabul edilen yerleşim yerlerinde yaşayan kadınların işgücüne katılma oranları genel ortalamanın çok altındadır. Aşağıdaki tablo kadınların işgücüne katılma oranlarını yerleşim yerlerinin büyüklüğüne ve ekonomik gelişme derecesine göre incelemektedir.

TABLO : II
Yerleşim Yerlerinin Büyüklüğüne ve Ekonomik ve Sosyal
Gelişme Seviyesine Göre İşgücüne Katılma Oranları %
(Ekim 1985)

	Kadın	Erkek
Nüfusu 20 000 den fazla	9.87	50.39
Nüfusu 10 000 den fazla	10.44	50.62
I. Bölge	19.66	54.65
II. Bölge	23.36	50.56
III. Bölge	20.96	48.66
IV. Bölge	26.47	47.46
V. Bölge	22.27	46.07

KAYNAK: DİE, Hanehalkı İşgücü Anketleri 1985

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi kadınların ekonomik faaliyetlere katılımı ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş bölgelerde, daha az gelişmiş bölgelere göre daha düşüktür. Ayrıca nüfusu 20.000 den fazla olan kentsel yerlerde bu oran nüfusu 10.000 den fazla olan yerlere göre daha düşüktür. Bununla beraber I. bölgede nüfus yoğunluğu fazla olmasına rağmen kadınların ekonomik faaliyetlere katılma oranlarının yükseldiği görülmektedir. Nitekim I. bölgede kadınların işgücüne katılma oranı (% 19.66); gerek nüfusu 20.000 den fazla olan yerlerdekinden (% 9.87), gerek nüfusu 10000 den fazla olan yerlerdeki (%10.44) işgücüne katılma oranlarından daha yüksektir. Buna karşılık kadınların ekonomik faaliyetlere en yoğun şekilde katıldıkları bölgeler IV. bölge (%26.47) ile II. bölgedir (%23.36).

Bilindiği gibi iktisaden faal olanlar "bir işte çalışanlar", "bir işi olup da (sayım gününde çeşitli nedenlerle) çalışmayanlar" ve işsizlerden oluşmaktadır.

a- Bir işte çalışanlar

Türkiye'de anketten önceki son haftada bir işte çalışanların toplamı 15 634 690 kişidir. Bunlar toplam nüfusun % 30.78 ini, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 45.04 ünü, iktisaden faal nüfusun % 85.14'ünü oluşturmaktadır (1).

Bir işi olup da fiilen çalışanların 11 019 220 si erkek (% 70.25) 4.665.470 i (%29.75) kadındır. Erkek nüfusun % 41.90 ı, iktisaden faal erkeklerin % 85.56 sı bir işte çalışmaktadır. Buna karşılık kadın nüfusun % 18.46 sı, iktisaden faal kadınların % 84.16'sı bir işte çalışıyor.

Nüfusu 20.001 ve daha yukarı olan yerleşim yerlerinde yaşayan ve son haftada bir işte çalışanların toplamı 6.020.735 kişidir. Bunların nüfusun %25.72'sini, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 36.18'ini, iktisaden faal nüfusun % 83. 66'sını oluşturmaktadır.

Bir işi olup da fiilen çalışanların 5.293.673'ü (% 87.92) erkek, 727.062'si (%12.08) kadındır. Erkek nüfusun % 43.90'ı, iktisaden faal erkeklerin % 87.12'si bir işte çalışıyor. Bir işi olup da fiilen bu işte çalışan kadınlar; kadın nüfusun % 6.41'ini, iktisaden faal kadınların % 64.91'ini oluşturuyor. (2)

Nüfusu 10.001 ve daha fazla olan yerlerde yaşayan ve son haftada bir işte çalışanlar 6.803.332 kişidir. Bunlar nüfusun % 26.13'ünü, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 43.9'unu, iktisaden faal nüfusun % 83.83'ünü oluşturuyor.

Bir işi olup da son haftada fiilen çalışanların 5.921.801'i (87.04) erkek, 881.531'i (%12.96) kadındır. Erkek nüfusun %44.08'i, iktisaden faal erkeklerin %87.09'u bir işte çalışıyor. Bir işi olup, son haftada fiilen bu işte çalışan kadınlar; kadın nüfusun % 6.99'ünü, iktisaden faal kadınların % 87.09'unu oluşturuyor (3).

Türkiye genelinde erkek nüfusun % 42.90'ı, kadın nüfusun %18.46'sı bir işte çalışırken; nüfusu 10.001 ve daha fazla olan yerlerde erkek nüfusun % 44.08'i, kadın nüfusun % 6.99'u; nüfusu 20,001 ve daha yukarı yerleşim yerlerinde erkek nüfusun % 44.08'i, kadın nüfusun %6.99' ı bir işte çalışmaktadır.

Buna göre Türkiye genelinde, nüfusu 10.001 ve daha yukarı yerlere ve nüfusu 20.001 ve daha fazla olan kentsel yerlere gidilince bir işte çalışan erkeklerin oranı yükselmektedir. Buna karşılık bir işte çalışan kadınların oranı Türkiye genelinden kentsel yerlere geçildikçe önemli ölçüde (2.88 kat) azalmaktadır.

Buna karşılık ekonomik ve sosyal gelişme düzeyleri farklı olan bölgelerde bir işte çalışanlar şu özellikleri gösteriyor:

I. Bölgede "bir işte çalışanlar" 5.281.297 kişidir. Bunlar nüfusun % 33.27'sini, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 45.17'sini, iktisaden faal nüfusun %88.15'i ni oluşturuyor.

Bir işi olup son haftada fiilen çalışanların 4.019.630'u (%76.11) erkek, 1.261.667'si (%23.89) kadındır. Erkek nüfusun % 48.99'u, iktisaden faal erkeklerin % 89.65'i bir işte çalışıyor. Buna karşılık son haftada bir işte çalışan kadınlar, kadın nüfusun % 16.45'ini, iktisaden faal kadınların % 83.67'sini oluşturuyor (4).

II. Bölgede "bir işte çalışanlar" 2.208.288 kişidir. Bunlar, bölge nüfusunun %32.66'sını, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 48.75'ini, iktisaden faal nüfusun % 87.82'sini oluşturuyor.

Bir işte çalışanların 1.549.628'i (%70.17) erkek, 658.660'ı (%29.83) kadındır. Erkek nüfusun % 45.07'si, iktisaden faal erkeklerin % 89.15'i, kadın nüfusun % 19.82'si, iktisaden faal kadınların % 84.85'i, son hafta bir işte çalışmaktaydı (5).

III. Bölgede "bir işte çalışanlar" 3.590.729 kişidir. Bunlar; bölge nüfusunun %

30.06'sını, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 43.60'ını, iktisaden faal nüfusun % 86.25'ini oluşturuyor.

Bir işte çalışanlardan 2.499.847'si (%69.62) erkek, 1.090.882'si (%30.38) kadındır. Erkek nüfusun % 41.73'ü, iktisaden faal erkeklerin % 85.75'i, kadın nüfusun % 18.32'si, iktisaden faal kadınların %87.41'i bir işte çalışmaktadır.

IV. Bölgede "bir işte çalışanlar" 1.787.923 kişidir. Bir işte çalışanlar; nüfusun %30.29'unu, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun %44.62'sini, iktisaden faal nüfusun % 83.73'ünü oluşturuyor.

Bir işte çalışanlardan 1.091.739'u (%61.06) erkek, 696.184'ü (%38.94) kadındır. Erkek nüfusun %39.61'i, iktisaden faal erkeklerin % 83.82'si, kadın nüfusun %22,12'si, iktisaden faal kadınların % 83.59'u son haftada bir işte çalışmaktaydı. (6)

Bir işte çalışanların 1.858.376'sı (%65.98) erkek, 958.077'si (%34.02) kadındır. Erkek nüfusun % 35.10'u, iktisaden faal erkeklerin % 76.18'i, kadın nüfusun % 18.50'si, iktisaden faal kadınların % 81.27'si anketten önceki haftada bir işte çalışmaktaydı. (7).

Buna göre ekonomik bakımdan I. derecede gelişmiş bölge; bir işte çalışanların bölge nüfusu içinde en yüksek orana ulaştığı, aynı zamanda iktisaden faal nüfus içinde bir işte çalışanların en yüksek oranda olduğu bölgedir. Ekonomik ve sosyal bakımdan en az gelişmiş bölge olarak kabul edilen V. Bölgeye gidildikçe gerek bölge nüfusu içinde, gerek iktisaden faal nüfus içinde "bir işte çalışanlar" oransal düşme göstermektedir.

Buna karşılık 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus içinde "bir işte çalışanlar"ın oranı, II. Bölgede en yüksek seviyesine ulaşmakta (%48.75), I. Bölgede % 45.17'ye, IV. Bölgede % 44.62'ye, V. Bölgede % 44.28'e ve III. Bölgede %43.60'a düşmektedir. 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus içinde ekonomik faaliyetlere katılmanın, toplam nüfus içinde ekonomik faaliyetlere katılanlara göre daha yüksek oranlarda olması doğaldır. Özellikle ekonomik bakımdan daha geri bir gelişme seviyesindeki bölgelerde, ekonomik bakımdan gelişmiş bölgelerdeki katılma oranlarına yaklaşılmaması işsizlik sorunu açısından sevindiricidir.

Erkek nüfus içinde "bir işte çalışanlar"ın oranı I. Bölgede % 48.49 iken, II. Bölgede % 45.07'ye, III. Bölgede % 41.73'e, IV. Bölgede % 39.61'e, V. Bölgede % 35.10'a düşmektedir. Buna karşılık kadın nüfus içinde "bir işte çalışanlar"ın oranı IV. Bölgede en yüksek seviyesine çıkmakta (%22.12), ikinci sırada % 19.82 ile III. Bölge, üçüncü sırada % 18.50 ile V. Bölge, dördüncü sırada % 18.32 ile III. Bölge ve beşinci sırada % 16.45 oranı ile I. Bölge yer almaktadır. IV. Bölgede "bir işte çalışan" kadınların diğer bölgelere göre nüfusun içinde daha yüksek bir oran göstermesi bu bölgede kadınların işgücüne katılma oranlarının diğerlerinin yüksekliği ile izah edilebileceği gibi, bu bölgede istihdam edilen kadınların % 81.75'inin ücretsiz aile işçisi statüsünde olması ile de ilişki kurulabilir.

Buna karşılık iktisaden faal kadınlar içinde "bir işte çalışanlar"ın oranı III. Bölgede en yüksektir (% 87.41). Bunun % 84.35 ile II. Bölge, % 83.67 ile I. Bölge, % 83.59

ile IV. Bölge, % 81.27 ile V. Bölge izlemektedir. "Bir işte çalışanlar"ın iktisaden faal kadınlar içinde en yüksek oranda olduğu III. Bölgede kadınların işgücüne katılma oranları % 20.96 olmakla beraber, istihdam edilen kadınlar içinde ücretlilerin % 25.62'ye yükseldiği, kendi hesabına çalışanların % 6.86, ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışanların % 67.52 oranında olduğu dikkati çekmektedir (8).

Özet olarak bir işte çalışan erkek nüfusun oranının ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş bölgelerde yüksek olduğu, daha az gelişmiş bölgelere doğru gidildikçe düştüğü, bir işte çalışan kadınlar açısından bu derece kesin bir eğilim tespit etmenin mümkün olmadığı, ancak yerleşim yerlerinin büyüklüğü ile bir işte çalışan kadınlar arasında ters bir ilişki kurulabileceği belirtilebilir.

b- Bir İşi Olup Çalışmayanlar

"Bir işi olup çalışmayanlar" Hanehalkı İşgücü Anketinin yapıldığı günden önceki haftada, bir işi olduğu halde, işe başlamak için bekleyen, kötü hava koşulları nedeniyle çalışamayan, iş uyuşmazlığı nedeniyle, hastalık, doğum, yaralanma, iş kazası, şahsi ve ailevi nedenlerden birisinin etkisiyle fiilen çalışmayanları içerir.

Ekim 1985 itibariyle Türkiye'de bir işi olup, son haftada fiilen çalışmayanlar 478.100 kişidir. Bu grup toplam nüfusun % 0.94'ü, iktisaden faal nüfusun % 2.59'undan ibarettir. Bir işi olup da son haftada çalışmayanların 262.226'sı (% 54.85) erkek, 215.874'ü (% 45.15) kadındır. Erkek nüfusun % 1.03'ü, iktisaden faal erkeklerin % 2.04'ü, kadın nüfusun % 0.85'i, iktisaden faal kadınların % 3.89'u bir işi olduğu halde çeşitli nedenlerle son haftada fiilen çalışmamıştır (9).

c- İşsizler

1985 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları Türkiye'de Ekim 1985 itibariyle 2.260.190 kişinin işsiz olduğunu, bunların toplam nüfusun % 4.43'ünü, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 6.49'unu, iktisaden faal nüfusun % 12.27'sini oluşturduğunu, bunların 1.597.672'sinin (% 70.69) erkek, 662.518'inin (% 29.31) kadın olduğunu göstermektedir.

Erkek işsizler erkek nüfusun % 6.22'sini, iktisaden faal erkeklerin % 12.40'ını; kadın işsizler kadın nüfusun % 2.62'sini, iktisaden faal kadınların % 11.95'ini oluşturuyor (10).

D.İ.E. Anket Sonuçlarını değerlendirirken işsizleri fiilen iş arayıp, aramadıklarını dikkate alarak "aktif işsizler" ve "inaktif işsizler" olmak üzere 2 grupta toplamıştır.

i- **Aktif İşsizler:** "Anketten önceki son hafta içinde aynı ve nakdi bir gelir temin etmek amacıyla hiç bir işte çalışmayan veya işle ilgisi devam etmeyen, yani hiç bir işi olmayıp, iş arayan nüfustur"(11).

Aktif işsizlerin sayısı Ekim 1985 itibariyle 2.040.060 kişidir. Aktif işsizlerin nüfusa oranı % 4, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusa oranı % 5.86, iktisaden faal nüfusa oranı ise % 11.08'dir.

Aktif işsizlerin % 70.13'ü erkek, % 29.87'si kadındır.

Aktif işsiz durumundaki erkekler 1.430.755 kişi olup, bunların erkek nüfusa oranı % 5.57, iktisaden faal erkek nüfusa oranı % 11.10'dur.

Aktif işsiz durumundaki kadınların sayısı 609.305 kişidir. Bunlar kadın nüfusunun % 2.41'ini, iktisaden faal kadınların % 10.99'unu oluşturuyor.

ii- **İnaktif İşsizler:** "Anketten önceki son hafta içinde, aynı veya nakdî bir gelir temin etmek amacıyla hiç bir işte çalışmayan veya iş ile ilgisi devam etmeyen ve iş bulacağını sanmadığı için iş aramayan işsiz nüfustur⁽¹²⁾. Bunlara "ümidini kaybetmiş işsizler" veya "iş aramayan işsizler" de denilmektedir. Aslında bu grubu, iş aramadıkları için, teknik olarak işsiz kavramı içinde mütalaa etmek mümkün değildir. Hatta İş ve İşçi Bulma Kurumları haklı olarak, sadece fiilen iş aramayı da yeterli bulmamakta, devletin resmi iş ve işçi bulma teşkilâtına başvurana ve bu başvurusunun sonucunu sürekli araştıran, kendilerine gösterilen işyerleri ile temasa geçerek işe girmek için bir çaba gösteren kimseleri aktif işsiz olarak kabul etmektedir. Ancak uzun süren aktif bir işsizlik hali sonucunda iş aramaktan bıkan, iş aramaktan ümidini kesen, iş bulamadığı için çevresinden utanan kişilerin varlığı da bir gerçektir. Bunlar çalışma arzu ve iradesinde oldukları halde mevcut ekonomik koşullar altında iş bulamayacaklarına inandıkları, iş aradıkları ve her seferinde işe girmeyi başaramadıkları için kendilerini aşağılanmış hisseden ve bu durumu daha fazla sürdürmektense iş aramamayı tercih eden işsizlerdir. Aslında bunlar mesleklerine, vasıflarına uyan, iş piyasasında cari olan ücret haddi üzerinden ücret ödenen bir iş teklif edildiği anda işe girmeye hazır olan, hatta bunun özlemini çeken kimselerdir. Özellikle bir ülkedeki işgücü fazlasını hesaplamaya ve fiili işgücü durumunu tespiti yönelik araştırmalarda bunların da dikkate alınmasında sayısız yararlar vardır. Bu bakımdan DIE, Hanehalkı İşgücü Anketlerinde, "inaktif işsiz" olarak nitelediği bu grubu da tespiti yöneltmiştir. Anket sonuçlarına göre, Ekim 1985 itibarıyla inaktif işsizler 220.130 kişidir. Bunlar nüfusun % 0.43'ü, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 0.63'ü, iktisaden faal nüfusun % 1.19'u oranındadır.

İnaktif işsizlerin 166.917'si (% 75.83) erkek, 53.213'ü (% 24.17) kadındır. Erkek inaktif işsizler, erkek nüfusun % 0.65'ini, iktisaden faal erkeklerin % 1.30'unu, kadın inaktif işsizler; kadın nüfusun % 0.21'ini, iktisaden faal kadınların % 0.96'sını oluşturuyor⁽¹³⁾.

III- Türkiye'de İstihdam Edilen Kadınların İktisadî Faaliyet Kollarına

Dağılımı

Türkiye'de istihdam edilen kadınların % 78.99'u tarım kesiminde, % 13.05'i hizmetler kesiminde ve % 7.94'u imalat sanayiinde istihdam edilmektedir.

Aşağıdaki tablo bu konuda daha ayrıntılı bilgi vermektedir.

TABLO III
Türkiye'de İstihdam Edilen Kadınların İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı
(Ekim 1985)

Tarım, ormancılık, avcılık, balıkçılık	3 856 003	% 78,99
Madencilik ve taşocakçılığı	4 344	% 0,08
İmalat sanayii	385 960	% 7,9
Elektrik, gaz, su	772	% 0,01
İnşaat ve bayındırlık işleri	4 874	% 0,1
Toptan ve perakende ticaret	86 220	% 1,76
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	27 571	% 0,56
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri	81 607	% 1,67
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	433 069	% 8,87
İyi tanımlanmamış faaliyetler	924	% 0,2
TOPLAM	4 881 344	

KAYNAK: DİE, Hanehalkı İşgücü Anketleri 1985, s. 26 Tablo 13 den yararlanılmıştır.

İstihdamın yapısında kadın işgücünün yerinin belirlenmesinde dikkate alınması gereken özelliklerden biri de, hangi işkolunda çalışırlarsa çalışsınlar hangi işte çalıştıklarıdır. Kişinin istihdam edildiği işin gördüğü eğitimle yakından ilgili olduğuna şüphe yoktur. Ancak çalışan kadınların en önemli sorunlarından birinin de meslekte yükselmelerinin aynı vasıftaki erkeklere göre daha güç olmasıdır. Genelde kadınların becerilerine güvensizlik yoktur, hemen her alanda erkeklerle aynı derecede başarılı olacakları kabul edilirse de sıra meslekte ilerlemeye gelince tercihler genellikle erkekler lehine sonuçlanır ve bazı yüksek yönetim kademelerine tayin söz konusu olduğunda bu makamlara nedense kadınlardan çok erkekler layık görülür. Kadınların hangi işlerde istihdam edildiğini gösteren istatistikler böyle bir tutumun bizim ülkemizde de mevcut olup olmadığını gösterecektir.

TABLO: IV
Türkiye'de İstihdam Edilen Kadınların Son Haftada
Tuttuğu İşe Göre Dağılımı

İlmî teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	279 676	% 5,73
Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	10 035	% 0,21
İdarî personel ve benzeri çalışanlar	867 789	% 5,28
Ticaret ve satış personeli	55 717	% 1,14
Hizmet işlerinde çalışanlar	86 778	% 1,77
Tarımcı, hayvancı, balıkçı ve avcılar	3 850 989	% 78,89
Tarım dışı üretim faaliyetinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananlar	332 062	% 6,8
Meslekleri tayin edilemeyenler	8 321	% 0,17
TOPLAM	4 710 3576	

İstihdam edilen kadınların % 5.73'ü ilmî teknik eleman ve serbest meslek sahibi ve bununla ilgili mesleklerde çalışmaktadır. İstihdam edilen erkekler arasında sözü edilen mesleklerde istihdam edilenlerin oranı % 6.96'dır. Görüldüğü gibi bu mesleklerde istihdam edilen erkekler 1.20 kat fazladır.

Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri istihdam edilen kadınların % 0.21'i oranındadır. İstihdam edilen erkekler arasında bu mesleklerde çalışanlar % 2.46 oranındadır ve kadınlardan 11.71 kat fazladır. İdarî personel ve benzeri mesleklerde çalışanlar, istihdam edilen kadınların % 5.28'i iken, istihdam edilen erkeklerin % 5.97'si oranındadır. Erkekler bu iş ve mesleklerde kadınlardan 1.13 kat daha fazla istihdam edilmektedir.

Ticaret ve satış personeli olarak istihdam edilen kadınların oranı % 1.14'tür. Benzeri işlerde istihdam edilen erkekler % 11.08 oranındadır. Hizmet işlerinde çalışan kadınlar istihdam edilen tüm kadınların % 1.78'i oranındadır. Bu oran erkeklerde % 9.45'e yükselmektedir. Tarımcı, hayvancı, balıkçı ve avcılıkla ilgili mesleklerde istihdam edilen kadınların oranı % 78.89'dur. Bu mesleklerde çalışan erkeklerin oranı ise % 30.09'dur. Tarım dışı faaliyetlerde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananlar istihdam edilen kadınların % 6.80'i oranında iken, erkeklerin % 33.15'i bu tür işlerde istihdam edilmektedir.

Tarım kesiminde istihdam edilen kadınların % 78.89 gibi yüksek bir oran göstermesine karşın diğer işlerde ve özellikle üst kademe yöneticisi olarak istihdam edilenlerin oranlarının düşüklüğü ile kadınların eğitim durumunun yakından ilgili olduğuna şüphe yoktur. Nitekim istihdam edilen kadınların % 30.29'unun okur-yazar olmadığı, % 9.20'sinin okur-yazar olduğu fakat bir okulu bitirmediği, % 46.98'inin ilkokul mezunu olduğu, % 2.67'sinin orta okul, % 0.28'inin orta dengi meslek okulu, % 3.72'sinin lise, % 3.21'inin lise dengi ve sadece % 3.65'inin yüksek okul ve fakülte mezunu olduğu görülmektedir.

Şu halde kadınların daha iyi işlerde daha yüksek oranlarda istihdam edilmesi öncelikle daha iyi eğitim görmeleri halinde mümkün olabilecektir.

IV- Türkiye'de İstihdam Edilen Kadınların Meslekteki Mevkiine Göre Dağılımı

İktisaden faal olanlar üretim faaliyetine ya "ücretli", ya "işveren", ya kendi hesabına çalışan, ya da "ücretsiz aile işçisi" statülerinden biri içinde katılmaktadır.

TABLO: V
Türkiye'de İstihdam Edilenlerin Meslekteki Mevkiine Göre Dağılımı
(Ekim 1985)

Meslekteki mevki	Toplam	Erkek	Kadın
Ücretli	6 398 259 % 39.59	5 447 281 % 85.14	950 978 % 14.86
İşveren	384 890 % 2.38	379 077 % 98.49	5 813 % 1.51
Kendi hesabına çalışan	4 198 913 % 25.98	3 948 093 % 94.03	250 820 % 5.97
Ücretsiz aile işçisi	5 180 728 % 32.05	1 506 995 % 29.09	3 673 723 % 70.91

DİE. Hanehalkı İşgücü Anketleri 1985, Mayıs 1988

Türkiye'de Ekim 1985 itibariyle istihdam edilen 16 162 790 kişiden 6 398 259'u "ücretli", 384 890'ı "işveren", 4 198 913'ü "kendi hesabına çalışan", 5 180 728'i de "ücretsiz aile işçisi" olarak istihdam edilmektedir.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi Türkiye'de istihdam edilenlerin % 39.59'u ücretli, % 2.38'i işveren, % 25.98'i kendi hesabına çalışan, % 32.05'i ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışmaktadır. Ücretlilerin % 85.14'ü erkek, % 14.86'sı kadındır.

İstihdam edilen 4 881 344 kadın içinde ücret karşılığında bir işverene bağlı olarak çalışanlar % 19.48'lik bir oranı ifade etmektedir.

İşveren statüsünde faaliyet gösterenler 384 890 kişidir. İşveren statüsündekiler toplam istihdam edilenlerin % 2.38'ini oluşturmaktadır. Bunların 379.077 (% 98.49)'u erkek, % 5.813'ü (% 1.51) kadındır.

İşveren statüsünde istihdam edilen kadınlar istihdam edilen tüm kadınların % 0.12 gibi çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye'de kendi hesabına çalışanlar 4 198 913 kişidir. Bunlar istihdam edilenlerin % 25.98'ini oluşturuyor. Kendi hesabına çalışanların 3 948 093'ü erkek, 250 820'si kadındır. Kendi hesabına çalışan kadınlar istihdam edilen kadınların % 5.14'ünden ibarettir.

Türkiye'de ücretsiz aile statüsünde çalışanlar 5 180 728 kişi olup, bunlar tüm istihdam edilenlerin % 32.05'i oranındadır. Bu statüde çalışanların 1 506 995'i (% 29.08) erkek, 3 673 733'ü (% 70.91) kadındır. Ücretsiz aile işçisi statüsündeki kadınlar tüm istihdam edilen kadınların % 75.26'sı oranındadır. Şu halde istihdam edilen kadınların 3/4 ünden fazlası ücretsiz aile yardımcısıdır.

İstihdam edilen kadınların meslekteki mevkiine göre dağılımı ekonomik ve sosyal bakımdan farklı gelişme seviyesinde olan yerlerde değişmektedir. Özellikle ücret karşılı-

ğında çalışanları ve ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışanları incelediğimizde bu farklar belirginleşmektedir. Gelişmiş bölgelerde ücret karşılığında bir işverene bağlı olarak çalışan kadınların oranı nisbeten yüksek iken, daha az gelişmiş bölgelerde ücret karşılığı çalışan kadınların oranı düşmektedir. Nitekim I. bölgede istihdam edilenler içinde ücretliler % 32.99 oranında iken, II. bölgede % 14.51'e, III. bölgede % 25.62'ye, IV. bölge'de % 10.36'ya, V. bölgede % 5.27'ye düşmektedir.

Ücretsiz aile işçisi statüsünde istihdam edilen kadınlar I. bölgede dahi yüksek bir orana sahiptir (% 61.06). Bu oran II. bölgede % 81.62'ye, III. bölgede % 67.57'ye, IV bölgede % 81.78'e ve V. bölgede % 92.86'ya yükselmektedir.

TABLO: VI

Türkiye'de İstihdam Edilen Kadınların Sosyo-Ekonomik Bakımdan Farklı Bölgelerde Meslekteki Mevkie Göre Dağılımı

Bölgeler	Ücretli	İşveren	Kendi hesabına çalışanlar	Ücretsiz aile işçisi
I. Bölge	439 843 % 32.99	4632 % 0.35	74 648 % 5.60	814 039 % 61.06
II. Bölge	97.399 % 14.55	340 % 0.05	25 276 % 3.78	546 396 % 81.62
III. Bölge	284 216 % 25.62	— —	76 020 % 6.86	749 035 % 67.52
IV. Bölge	73 795 % 10.36	— —	55 933 % 7.86	582 318 % 81.78
V. Bölge	55 725 % 5.27	841 % 0.08	18 943 % 1.79	981 945 % 92.86

KAYNAK: DİE, age., s. 22-24, 146-148, 212-214, 278-280, 344-346, 410-412.

Şu halde ücretsiz aile işçisi statüsünde istihdam edilen kadınlar bütün Türkiye dikkate alındığında istihdam edilen kadınlar içinde % 75.26'lık bir oranı ifade ederken, bu oran ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş bölgelerde düşmekte (I. bölgede % 61.06), daha az gelişmiş bölgelere doğru gidilince % 92.86'ya kadar yükselmektedir. Bunların çok büyük bir bölümü de tarım kesiminde çalışmaktadır.

Varılan bu sonuçlar Türkiye'de istihdam edilen kadınların % 75'inin koruyucu iş hukuku mevzuatının dışında kaldığını ve bunların aynı zamanda sosyal güvenlik kurumlarının kapsamı dışında bulunduğunu göstermektedir. Zira bunları kendilerini istihdam edenlere karşı koruyacak bir yasa olmadığı gibi, bunların sosyal güvenlik şemsiyesi altına girmelerini zorunlu kılan bir yasal düzenleme de yoktur. Gerçi ücretsiz aile işçileri aile reisi ile birlikte ailenin gelirinden yararlanmaktadır. Ancak kabul etmek gerekir ki bu yararlanma aile reisinin tanıdığı imkânlar çerçevesindedir. Tarımda kendi hesabına ba-

ğimsız çalışanları sınırlı da olsa sosyal güvenliğe kavuşturan yasal düzenlemeler, ücretsiz aile işçileri için bir zorunluk getirmiş değildir.

Bunların ücretli statüye geçmeleri ise daha hızlı büyüme ve sanayileşme yanında, daha hızlı bir sosyal gelişmeye ihtiyaç göstermektedir. Zira yapılan incelemeler ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışma ile eğitim durumu arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu göstermektedir. Nitekim ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışanların % 35.72'si okur-yazar değildir, % 10.58'i okur-yazar olup bir okulu bitirmemiştir, % 51.89'u ilkokul mezunu, % 1.28'i orta okul mezunu, % 0.04'ü orta dengi meslek okulu, % 0.36'sı lise mezunu, % 0.09'u lise dengi meslek okulu mezunu ve % 0.04'ü yüksek okul fakülte mezunudur(14).

Şu halde ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışanların çoğunluğu ücretli bir işte çalışabilmek için gereken eğitimden yoksundur. Meslek eğitimi ve yüksek eğitim görenlerin pek azı ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışmaktadır.

Öte yandan istihdam edilen 4 881 344 kadından 3 856 003'ünün tarımda faaliyet gösterdiği düşünülürse, ücretsiz aile işçisi statüsündeki kadınların büyük bir kısmının tarımda istihdam edildiği sonucuna varılabilir. Nitekim tarım dışı üretim faaliyetinde çalışan kadınlar sadece 332 062 kişiden ibarettir(15).

V- Türkiye'de İktisaden Faal Olmayan Kadın İşgücü:

a) Ev Kadınları :

İktisaden faal olmayanlar içinde en büyük grup, günün hemen her saatinde faal olmalarına rağmen, gelir sağlama amacıyla faaliyet göstermeyen ev kadınlarıdır. 1985 yılı Ekim ayında yapılan Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre 9.351.027 kadın "ev kadını" olduğunu beyan etmiştir.

Ev kadını olduğunu beyan edenler Türkiye nüfusunun % 18.35'ini, iktisaden faal olmayan nüfusun % 57.02'sini oluşturuyor. Kadın nüfusun % 37'si, iktisaden faal olmayan kadınların % 79.55'i ev kadınıdır.

Nüfusu 20.001 ve daha fazla olan yerleşim yerlerinde yaşayan ev kadınları 5.673.902 kişidir. Bunlar söz konusu yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun % 24.25'ini, iktisaden faal olmayanların % 60.09'unu oluşturmaktadır. Ev kadınları kentsel yerlerde yaşayan kadın nüfusun % 49.99'unu, bunlardan iktisaden faal olmayan kadınların % 82.08'ini temsil etmektedir.

Nüfusu 10.001 ve daha fazla olan yerleşim yerlerinde yaşayan ev kadınları 6.207.842 kişidir. Bunlar söz konusu yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun % 23.84'ü, iktisaden faal olmayan nüfusun % 59.89'u oranındadır. Ev kadınları nüfusu 10.001 ve daha fazla olan yerleşim yerlerinde yaşayan kadın nüfusun % 49.26'sını, bunlardan iktisaden faal olmayan kadınların % 81.96'sını oluşturmaktadır.

Yukarıdaki verileri dikkate aldığımızda ev kadınlarının gerek Türkiye genelinde, gerek nüfusu 20.001 ve daha fazla olan kentsel yerlerde, gerek nüfusu 10.001 ve daha yukarı yerleşim yerlerinde yaşayan kadın nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye genelinde kadın nüfusun % 37'si, kentsel yerlerde yaşayan nüfusun % 49.99'u, nüfusu 10.001 ve daha fazla olan yerleşim yerlerinde yaşayan kadın nüfusun % 49.26'sı ev kadınıdır. Özellikle kentsel yerlerde yaşayan kadınların yarısının ev kadını olduğu dikkati çekmektedir.

Ev kadınları iktisaden faal olmayan kadın nüfus içinde daha da yüksek oranlar göstermektedir. Türkiye genelinde iktisaden faal olmayan kadın nüfus içinde ev kadınlarının oranı % 79.55 iken, bu oran kentsel yerlerde % 82.08 oranına, nüfusu 10.001 ve daha fazla olan yerleşim yerlerinde % 81.96 oranına yükselmektedir. İktisaden faal olmayan kadın nüfus içinde ev kadınlarının oranları gerek Türkiye genelinde, gerek daha küçük yerleşim yerlerinde, nüfus içindeki ev kadını oranlarına göre daha yüksek ve birbirine daha yakındır.

Buna karşılık ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklı bölgelerde ev kadınlarının nüfus içindeki oranları farklılıklar göstermektedir:

I. Bölgede yaşayan ev kadınları 3.254.591 kişidir. Bunlar bölge nüfusunun % 20.50'sini, iktisaden faal olmayanların % 57.11'ini oluşturmaktadır. I. Bölgede yaşayan kadın nüfusun % 42.42'si, iktisaden faal olmayan kadın nüfusun % 78.92'si ev kadınıdır.

II. Bölgede yaşayan ev kadınları 1.081.667 kişidir. Bunlar bölge nüfusunun % 16'sı, iktisaden faal olmayan nüfusun % 53.68'i oranındadır. Ev kadınları I. bölgede yaşayan kadın nüfusun % 32.55'ini, iktisaden faal olmayan kadınların % 74.14'ünü oluşturmaktadır.

III. Bölgede yaşayan ev kadınları 2.304.571 kişidir. Bunlar bölge nüfusunun % 19.29'u, iktisaden faal olmayan nüfusun % 56.59'u oranındadır. Ev kadınları bölgede yaşayan kadın nüfusun % 38.70'ini, iktisaden faal olmayan kadınların % 80.28'ini oluşturmaktadır.

IV. Bölgede yaşayan ev kadınları 1.040.473 kişidir. Bunlar bölge nüfusunun % 17.63'ünü, iktisaden faal olmayan nüfusun % 55.60'ını oluşturmaktadır. Bölgedeki kadın nüfus içinde ev kadınları % 33.06, iktisaden faal olmayan kadınlar içinde % 76.76 oranındadır.

V. Bölgede yaşayan ev kadınları 1.669.725 kişidir. Bunlar bölge nüfusunun % 15.95'ini, iktisaden faal olmayan nüfusun % 60.90'ını oluşturmaktadır. Ev kadınları, bölgede yaşayan kadın nüfusun % 32.25'i, iktisaden faal olmayan kadınların % 85.82'si oranındadır.

Kadın nüfus içinde ev kadınlarının oranının en yüksek olduğu bölge ekonomik ve sosyal bakımdan en gelişmiş olan I. Bölgedir. Buna karşılık iktisaden faal olmayan kadınların içinde ev kadınlarının en yüksek oranda olduğu bölge V. Bölgedir.

Hemen her bölgede ev kadınlarının iktisaden faal olmayanların yarısından daha fazla sayıda olduğu dikkati çekmektedir. Ev kadınlığını tercih eden veya bunu eşinin veya babasının isteği ile sürdüren hanımların çokluğu, bir bakıma işsizlik sorununun daha da büyümesini önlemektedir. Ancak güçleşen ekonomik koşullar nedeniyle bir kısım ev

kadınının, özellikle nüfusu 10.001 ve üstündeki yerlerde emeklerini iş piyasasına arz etmeleri halinde işsizlik sorunu incelememizde görülen sayıların üzerine çıkabilir. Sadece I. Bölgede yaşayan ev kadınlarının % 25'i dahi emek piyasasına emeklerini arz etseler, 800.000 civarında emeğin mevcut işsizlere ilaveten arzedilmesi anlamına gelecektir. Nitekim TUSİAD tarafından yaptırılan ve sadece İstanbul, İzmir, Ankara, Sakarya illerini kapsayan bir araştırma, daha önce herhangi bir işte çalışmayan ev kadınlarının % 24.4'ünün "eşi veya babası izin vermediği" için çalışmadığını ortaya çıkarmıştır(16). Bu bakımdan ev kadınlarının hiç değilse bir bölümünün potansiyel bir emek arzı kaynağı olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

b) Öğrenciler

İktisaden faal olmayan kadınlar içinde ikinci büyük grup öğrencilerdir. 1985 Ekim ayı itibarıyla toplam 3 340 261 kişi olan öğrencilerin % 36.27'sini kızlar oluşturmaktadır. Kız öğrenciler kadın nüfusun % 4,80'ini, iktisaden faal olmayan kadınların % 10.31'ini oluşturmaktadır.

Nüfusu 20 001 ve daha yukarı olan yerlerde yaşayan 1 999 627 öğrenciden % 39.74'ü kız olup, kentsel yerlerde yaşayan kadın nüfusun % 7'sini, iktisaden faal olmayan kadın nüfusun % 11.49'unu kız öğrenciler oluşturmaktadır.

Nüfusu 10 001 ve daha yukarı olan yerleşim yerlerinde yaşayan 2 217 980 öğrencinin % 39.47'si kızdır. Bunlar kadın nüfusun % 6.95'ini iktisaden faal olmayan kadınların % 11.56'sını oluşturmaktadır.

Türkiye'de nüfusun cinsiyete göre dağılımında bir denge varlığına karşın, her büyüklükteki yerleşim yerlerinde kız öğrencilerin oranının % 40'ın altında kalması (kentsel yerlerde dahil % 39.47) eğitimde erkek çocuklara öncelik verildiğini göstermektedir. Nitekim ekonomik ve sosyal bakımdan farklı gelişme seviyesindeki bölgelerde öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde bu durum daha açık bir biçimde görülmektedir.

I. derecede gelişmiş kabul edilen bölgede 1 073 960 öğrencinin % 39.73'ü kız öğrencidir. Bunlar bölgedeki kadın nüfusun % 5.56'sını iktisaden faal olmayan kadınların % 10.34'ünü oluşturmaktadır.

II. bölgedeki 427 047 öğrencinin % 39.08'i kız öğrencidir. Bunlar bölgedeki kadın nüfusun % 5.30'unu, iktisaden faal olmayan kadınların % 11.44'ünü oluşturmaktadır.

III. Bölgede yaşayan öğrenciler 875 185 kişidir ve bunların % 34.12'si kızdır. Öğrenciler bölgedeki kadın nüfusun % 5.30'unu iktisaden faal olmayan kadınların % 11'ini oluşturmaktadır.

IV. Bölgede yaşayan 375 257 öğrencinin % 36.09'u kız öğrencidir. Bunlar bölgedeki kadın nüfusun % 5.30'unu, iktisaden faal olmayan kadınların % 11'ini oluşturmaktadır.

V. Bölgedeki 588 812 öğrenciden ise sadece % 25.65'i kız öğrencidir. Bunlar bölgede yaşayan kadın nüfusun % 2.92'sini, iktisaden faal olmayan kadınların % 7.76'sını oluşturmaktadır.

Yukarıda görüldüğü gibi ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş bölgelerde kız öğrenci oranları kadın nüfusun % 5.56'sı iken, en az gelişmiş bölgede bu oran % 2.92'ye kadar düşmektedir⁽¹⁷⁾.

c) Emekliler

İktisaden faal olmayan kadınlar içinde emekliler üçüncü sırada yer almaktadır. Ekim 1985 tarihi itibarıyla 1 328 654 emeklinin % 13.19'unu kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye'de kadın nüfusun % 0.69'u, iktisaden faal olmayan kadınların % 1.49'u emeklidir.

Nüfusu 20 001 ve daha fazla olan yerleşim yerlerinde yaşayan 1 009 318 emekliden % 15.87'si kadındır. Bölgedeki kadın nüfusun % 1.41'ini iktisaden faal olmayan kadınların % 2.32'sini emekliler oluşturmaktadır.

Nüfusu 10 001 ve daha fazla olan yerleşim yerlerinde yaşayan 1 069 715 emeklinin % 15.38'i kadındır. Bölgedeki kadın nüfusun % 1.31'i iktisaden faal olmayan kadınların % 2.17'si emeklidir.

Türkiye genelinde kadın nüfusun % 0.69'u, iktisaden faal olmayan kadınların % 1.49'u emekli iken, nüfusu 20.001 ve daha yukarı yerlerde kadın nüfusun % 1.41'inin, nüfusu 10.001 ve daha yukarı yerlerde kadın nüfusun % 1.31'inin, iktisaden faal olmayan kadın nüfusun % 2.17'sinin emekli olması nüfusu 10 000'den büyük yerleşim yerlerinde kadınların iktisaden faal iken emekliliğe hak kazandırıcı işlerde çalıştığını göstermektedir. Nitekim her iki büyüklükteki yerleşim yerinde de 100 emekliden 15'inin kadın olması ile ücretliler grubunun % 14.86'sının kadınlardan oluşması arasında yakın bir ilişkinin bulunduğu kuşku yoktur.

Kadın emeklilerin ekonomik ve sosyal bakımdan farklı bölgelere dağılımı ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş bölgelerde gerek sayıca, gerek oransal olarak daha fazla kadın emeklinin yaşadığını göstermektedir.

Nitekim emekliler içinde kadın emekliler oranının en yüksek olduğu bölge % 17.55 ile I. Bölge, en düşük olduğu bölge % 4.67 oran ile V. Bölgedir. Sadece IV. Bölgede emekliler içinde kadın emeklilerin oranı % 11.21'e yükselmekte, II. Bölgede % 8.77, III. Bölgede % 9.06 oranları hesaplanmaktadır. Bu oransal karşılaştırma ekonomik ve sosyal bakımdan geri bölgelerde emekliler içinde erkeklerin oranının % 90'lara ulaştığını göstermektedir. Özellikle meslekteki mevkiine göre dağılımında "ücretsiz aile iççisi" statüsünde çalışan kadınların yüksek oranlara vardığı bölgelerde kadınların emekli statüsü içinde sosyal güvenlik sisteminde yer almadıkları görülmektedir.

d) İrad Sahipleri

Türkiye'de iktisaden faal olmayan nüfus içinde irad sahipleri 5. sıradadır. 576 314 kişi olan irad sahiplerinin % 40.80'i kadındır. Kadın nüfusun % 0.93'ü, iktisaden faal olmayan kadınların % 2'si irad sahibidir.

e) Çalışamaz Halde Olanlar

Türkiye'de çalışamaz halde olan 1 539 459 kişiden % 46.25'i kadındır. Kadın nüfusun % 2.82'si, iktisaden faal olmayan kadınların % 6.06'sı çalışamaz haldedir. Çalışamaz haldeki kadın nüfusun oransal olarak erkek nüfustakine diğer gruplardan daha yakın olduğu görülmektedir. Bunun nüfusun cinsiyet yapısındaki denge ile ilgili olduğu düşünülebilir.

SONUÇ

Türkiye'de istihdam edilenler içinde kadınların yerini saptamaya çalıştığımız bu tebliğimizden aşağıdaki sonuçları çıkarmak mümkündür:

Türkiye'de nüfusun cinsiyete göre dağılımı dengeli olmasına karşın bu denge ekonomik faaliyetlere katılmada korunamamıştır. Nitekim iktisaden faal kadınlar kadın nüfusun % 21.93'ünden ibarettir. Kadınların işgücüne katılma oranları ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş bölgelerde, daha az gelişmiş bölgelere göre daha düşüktür. Ayrıca nüfusu 20 000 den yukarı olan kentsel yerlerde de nüfusu 10 000 den yukarı olan yerlere ve kırsal yerlere göre daha düşüktür.

Iktisaden faal kadınların % 84.16'sı bir işte çalışmaktadır. Bir işte çalışan kadınların oranı Türkiye genelinden kentsel yerlere geçildikçe önemli ölçüde (2.88 kat) azalmaktadır.

Iktisaden faal kadınların % 11.95'i işsizdir. Bunların % 10.99'u aktif işsiz, % 0.96'sı inaktif işsizdir.

Istihdam edilen kadınların % 78.89'u tarım kesiminde, % 13.05'i hizmetler kesiminde, % 7.9'u imalat sanayinde çalışmaktadır.

Istihdam edilen kadınların % 78.89'u tarım işlerinde çalışırken, sadece % 5.73'ü ilmi teknik eleman, serbest meslek sahibi ve bunlarla ilgili mesleklerde çalışmakta, % 0,21'i ise müteşebbisler, direktörler, üst kademe yöneticileri olarak yer almaktadır.

Istihdam edilen kadınların meslekteki mevkiine göre dağılımı incelendiğinde tüm ücretlilerin % 14.85'inin, işverenlerin % 1.51'inin, kendi hesabına çalışanların % 5.97'sinin ücretsiz aile yardımcılarınının % 70.91'inin kadın olduğunu görmekteyiz. Ücretsiz aile işçisi statüsündeki kadınlar tüm istihdam edilen kadınların % 75.26'sı oranındadır.

Istihdam edilen kadınların meslekteki mevkiine göre dağılımı ekonomik ve sosyal bakımdan farklı gelişme seviyesindeki bölgelerde değişmektedir. Gelişmiş bölgelerde ücretlilerin oranı % 33'e yaklaşırken, ücretsiz aile işçileri % 61 oranına düşmekte, buna karşılık en az gelişmiş bölgede ücretlilerin oranı % 5.27'ye düşerken, ücretsiz aile yardımcıları % 92.86'ya yükselmektedir. Ücretsiz statüsünde çalışan kadınların büyük bir çoğunluğu tarım kesiminde istihdam edilmektedir.

Ücretsiz aile yardımcısı statüsünde çalışma ile eğitim durumu arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu, bu statüde çalışanların çoğunluğunun ücretli bir işte çalışabilmek için gereken eğitimden yoksun olduğu görülmektedir.

İktisaden faal olmayan kadınlar içinde en büyük grubu ev kadınları (9.351.027) oluşturmakta; bunları öğrenciler, emekliler, çalışamaz halde olanlar izlemektedir.

DİPNOTLAR

- (1) D.İ.E., Hanehalkı İşgücü Anketi 1985, Mayıs 1988, s.5.
- (2) D.İ.E., a.g.e., s. 75
- (3) D.İ.E., a.g.e., s. 111
- (4) D.İ.E., a.g.e., s. 129
- (5) D.İ.E., a.g.e., s. 195
- (6) D.İ.E., a.g.e., s. 261
- (7) D.İ.E., a.g.e., s. 327
- (8) D.İ.E., a.g.e., s. 393
- (9) D.İ.E., a.g. anket sonuçları, s.280, Tablo II/A.
- (10) "Bir işi olup çalışmayanlar" gerek sayılarının azlığı, gerek "işsiz" kavramının dışında oluşları nedeniyle yerlerine ve bölgelere göre ayrıca incelenmeyecektir.
- (11) D.İ.E., a.g. anket sonuçları, s. IX
- (12) D.İ.E., a.g. anket sonuçları, s. IX
- (13) D.İ.E., a.g. anket sonuçları, s. 5
- (14) D.İ.E., a.g.e., s. 24, Tablo II.B
- (15) D.İ.E., a.g.e., s. 16, Tablo: 9
- (16) TÜSİAD, "Türkiye'de İşsizliğin Boyutları", İstanbul, 1988, s. 33
- (17) İktisaden faal olmayan kadın nüfusu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Kutsal, Gülten, "Türkiye'de İşsizliğin Yapısal Özellikleri", İstanbul 1988, s. 22-39 (Teksir).